

LAKATOS ARTUR*

AZ ANTONESCU-KORMÁNY ELSŐ LÉPÉSEI MAGYAR DIPLOMÁCIAI JELENTÉSEK TÜKRÉBEN

THE FIRST STEPS OF THE ANTONESCU GOVERNMENT IN THE MIRROR OF HUNGARIAN DIPLOMATIC REPORTS

ABSTRACT

This paper is presenting documents from the National Archives of Hungary, which are dealing with the first image and early diplomatic activities of the Antonescu government from Romania, through the eyes of the Hungarian diplomacy. Preceded by a short introduction, which introduce the reader into the circumstances of general Antonescu's rise to power, the documents represent a good synthesis on what were the major concerns of Hungarian state politicians concerning Antonescu and his allies, the violent and incalculable Iron Guard. Works of diplomatic representations of Hungary in Bucharest, Rome and Berlin, these reports are containing synthetic description of the first Antonescu government, and in details, events which accompanied Antonescu's first diplomatic visits in his quality of Prime Minister and Conducator in Rome and Berlin. These documents probably will not change the already existing image of the Antonescu government, but will bring an important contribution for understanding its role in the regional system of international relations during the first years of World War II.

1. Bevezető

1938-ban II. Károly román király, feloldandó azt a belpolitikai válságot, melynek kialakulásáért nagymértékben ő maga is felelős volt, államcsínyet hajtott végre, és királyi diktatorként ragadta magához a hatalmat. Ennek következtében betiltotta az összes, abban a pillanatban működő politikai formációt, és korporatív alapon szervezte újra az ország társadalmi életét. Ez a rendszer azonban 1940-re a külpolitikai viszonyok következtében, válságba került, mely megpecsételte az erőskezü és ambiciózus uralkodó további sorsát is.

II. Károly 1938. február 10-én végrehajtott államcsínyére a történetírás legalább három magyarázatot ad. Egyik az uralkodó személyiségéből indul ki, és egyéni hatalomvágyát emeli ki. A második főleg a kommunista történetírás, osztályharcos szempontból közelítve Károlyt démoni figuraként ábrázolja, mint a kapitalista és fasiszta reakció megtestesítőjét, aki az ország népét saját érdekében minél jobban ki akarta zsákmányolni. A harmadik sztereotípiát a királyidiktatúrát kényszernek, elkerülhetetlennek látta, mivel a legionárius veszélyt és a káoszt meg kellett előzni. 1938-ban a király valószínűleg nem gondolt arra, hogy valaha is kénytelen lesz a számára nem szimpatikus Antonescu tábornokot miniszterelnöknek kinevezni.¹

Antonescut ugyanis a húszas években még semmi sem kötelezte arra, hogy szélsőjobbos, nácibarát diktátorrá változzon át. Karrierkatonaként vett részt az 1907-es romániai parasztfelkelés leverésében, majd az első világháborúban is. A világháborút követően a diplomáciában kapott beosztást, ekkortájt Nicolae Titulescu mára már legendássá vált külügyminiszter pártfogoltja volt, és a Nemzeti Liberális Párthoz állott közel. Az évek múltá-

* Dr. Lakatos Artur történész, közgazdász. Babes-Bolyai Tudományegyetem.

val, láthatólag anélkül, hogy e miatt különösebb erőfeszítéseket tett volna, presztízse és fontossága egyre nőtt úgy katonai, mint politikai téren is. 1934-ben például részt vesz abban a szupertikos munkacsoportban, mely Románia a revizionista szomszédok (Magyarország, a Szovjetunió és Bulgária) által egy időben történő megtámadására dolgozott ki szcenáriókat, összesen ötöt, Bogdan, Mírcea, Mihai, Basarab és Traian kódnevekkel,² és a politikában pedig egyre másra kapta a felkéréseket. 1934-ben például nem fogadja el Titulescu azon felkérését, hogy I. G. Duca miniszterelnök meggyilkolását követően újraelakuló liberális kormányban a belügyminiszter legyen. Egyik verzió szerint többek között azért nem, mert ez a legionáriusok iránti fellépést elkerülhetetlenné tette volna, ezt pedig az ekkor már e mozgalommal kívülről szimpatizáló Antonescu nem akarhatta. Tény az, hogy 1936–1937 folyamán több bizalmas beszélgetést is folytat Corneliu Zelea Codreanuval, a mozgalom vezetőjével.³ Ezzel párhuzamosan viszonya az ambiciózus és erőskezü II Károly királlyal egyre romlott, elsősorban a miatt, mert Antonescu nem volt hajlandó megadni a király által elvárt tiszteletet a királyi szerető-élettársnak, Elena Lupescunak.⁴ Ez a konfliktus kegyvesztettséget és a királyi diktatúra végső szakaszában házi őrizetet is eredményezett számára. Azonban az idő és a szerencse neki dolgozott: a külpolitikai elszigeteltség következtében szovjet, magyar és bolgár részről végrehajtott határrevíziók és a Romániát ezek következtében ért területveszteségek kivédhetetlen és kiheverhetetlen csapást jelentettek a királyi önkényuralmi rendszerének, aki kénytelen volt régi ellenségét felkérni kormányalakításra, a történelmi román pártok nagy formátumú politikusainak húzódozása következtében. Antonescu elfogadható volt a közélet befolyásos személyiségei számára, házi őrizete miatt nem kompromittálódott az elkeseredett nép szemében, mivel a területveszteségeket övező tevékenységekben, ha akart volna se tudott volna részt venni. Továbbá a külföldi nagyhatalmak számára is elfogadható volt, ekkor még mindkét hadban álló fél számára. Egyrészt Sir Reginald Hoare bukaresti angol nagykövet is Antonescut látta 1940 nyarán potenciális miniszterelnöknek, a legalkalmasabbnak arra, hogy mentse, ami menthető,⁵ míg Fabricius német követ szeptember 4–6. között végig kapcsolatban állt Antonescuval.⁶ A tábornok diplomáciai érzékét jelzi az a momentum is, hogy szeptember 4-ei miniszterelnöki kinevezését követően már 6-án titokban magához hívhatja a Vichy Franciaország nagykövetét, hogy kifejezze „Románia elkötelezett barátságát” Franciaország irányába.⁷ Úgy tűnt, hogy amennyire ilyen zavaros időben ez lehetséges, Antonescu ura a helyzetnek.

„A tábornok magányos ember volt, nem álltak mellette tanácsadók, bajtársak, párttársak. A tábornoknak nem volt pártja és egy politikai vagy katonai szervezet sem esküdött hűséget neki.” Írja egyik életrajzírója, Tesu Solomovici.⁸ Ilyen körülmények között pedig rákényszerült, hogy elfogadja a rendkívül erőszakos szervezetnek, a Vasgárdának a támogatását.

A Vasgárda zavaros gondolkodású, de hívei által a rajongásig tisztelt alapító vezére, Corneliu Zelea Codreanu ekkor már halott volt. Mihály Arkangyal Légiójának és e szervezet intézményesített alter egójának, a Vasgárdának⁹ megalapítóját 1938-ban államellenes szervezkedés miatt több társával együtt elítélték, majd miután feltehetően legionárius gyilkosok sikertelen merényletet követtek el Florian Stefanescu-Goanga, a kolozsvári egyetem rektora ellen, egyik börtönből a másikba történő átszállítása során Codreanut, 13 társával együtt, őrei meggyilkolták.¹⁰ Kutatások szerint Armand Calinescu belügyminiszter és Gabriel Marinescu bukaresti rendőrőrkapitány utasítására.¹¹ Mivel jog szerinti utóda a mozgalom élén nem volt megnevezve, az ekkor már illegálisba szorult szervezeten belül megindult a sokszor erőszakot sem nélkülöző vetélkedés. Ebből Horia Sima került ki győztesen, aki magát parancsnoknak nevezte – megkülönböztetve egyúttal saját magát az alapítótól, akinek Kapitány volt a mozgalmi megszólítása –, aki 1940 áprilisában kiegyezik a királlyal is: az egyezmény értelmében II. Károly elismerte Simát parancsnoknak, és am-

nesztiát adott a börtönökben és internáló táborokban sínylő legionáriusoknak, cserébe pedig Sima elismerte a király uralmának legitimitását.¹² Amikor viszont a királyi Románia 1940 nyarán és őszén belekényszerül területei egy részének átadásába, a legionárius mozgalom tagjai élen jártak a király ellenes tüntetésekből, Horia Sima pedig német támogatás után tapogatózott.

Antonescu számára a legionáriusok természetes szövetségesnek számítottak, habár valószínűleg első pillanattól kezdve nem bízott Horia Simában, és amennyire lehetett, igyekezett a közös kormányzás első fázisában ellensúlyozni a Vasgárda szervezeti erejét, melylyel ekkor még nem lett volna tanácsos nyíltan ujjat húznia. Horia Sima a kormánytanács alelnöke lett, rajta kívül még öt legionárius vagy szimpatizáns¹³ kapott miniszteri tárcát. Ezen kívül legionáriusok kezébe került a sajtó- és propagandaapparátus ellenőrzése, ők adták a minisztériumi államtitkárok és minisztériumi igazgatók nagy részét, és Románia 46 megyéjéből 45-nek az élére vasgárdista prefektus került.¹⁴ Antonescu a maga során igyekezett a megmaradt helyeket hozzá közel álló vagy a Vasgárdától független katonákkal és szakértőkkel betölteni. Igazságügy miniszterré nevezte ki a hozzá évek óta közel álló Mihai Antonescut, államtitkárai közül haton kerültek ki a hadsereg soraiból, a többiek politikai megoszlása pedig a következőképpen nézett ki: hárman álltak a liberális párthoz közel, 1 volt Goga-párti, 1 konzervatív és 1 parasztpárti.¹⁵

A magyar kormány számára természetesen nem volt közömbös az, hogyan alakul a bukaresti politika, már csak a Dél-Erdélyben maradt magyar kisebbség miatt sem. Az alábbiakban három követi jelentést adunk közzé, amelyek eredetiben a budapesti Magyar Országos Levéltárban, a Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály iratanyagába találhatóak. Az első Magyarország bukaresti követségének ideiglenes ügyvivője tollából származik, és az Antonescu-kormány összetételét taglalja, különös figyelmet fordítva ennek vasgárdista tagjaira. A második Antonescu római útjának magyar szemszögből történő ismertetését tartalmazza, a harmadik pedig berlini útjáról informál. Ez utóbbit az a Sztójay Döme írja alá, aki az 1944. március 19-én bekövetkező német megszállást követően Hitler nyomására miniszterelnök lett.

2. Az Antonescu-kormány első lépései, magyar szemmel

Magyar Országos levéltár, K-28. Nemzetiségi és kisebbségi osztály iratai

F2-17. Magyar Királyi Külügyminisztérium 5763/pol. 1940.

Budapest 1940. október 17.

Magyar Királyi Követség, Bukarest 146/pol. 1940. Bukarest. 1940. október 12.

Tárgy: Antonescu tábornok kormányának tagjai¹⁶

Az Antonescu kormány fontosabb tagjainak személyi adatait mellékelten tisztelettel felterjesztem.

Az Antonescu kormány tagjai közül a múlt rendszer a következőket tartotta vasgárdista-ként nyilván:

Horia Sima, miniszterelnök-helyettes

Brăileanu Traian, nemzetnevelés- és népművészeti miniszter

Sturdza Mihail külügyminiszter

Jascinschi V. munka és egészségügyi- és népjóléti miniszter

Papanace Constantin pénzügyi államtitkár

Georgescu Corneliu nemzetgazdasági államtitkár

Protopopescu Ion, pénzügyminisztérium és közjavak leltározásának államtitkára

Rényey sk. Követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivő

Antonescu Ion tábornok „conducător”, miniszterelnök

Született 1882. Június 2-án Pitestiben. Régi katonacsaládból származik. Közép- és tiszti iskolai tanulmányait Bukarestben végezte, 1904-ben avatták lovaggá, lovassági hadnaggyá. A hadiiskola elvégzése után a vezérkarnál kapott beosztást. A világháború előtt, előbb mint őrnagy, majd mint alezredes, az Averescu hadsereg-parancsnokság hadművelleti osztályának főnöke volt. Az 1919-ben állítólag a Budapestet megszálló hadsereg művelési irodáját vezette mint főnök. A háború után 1924-1926-ig Londonban volt katonai attasé, majd 1929-ig a bukaresti 6 lovasdandár parancsnoka. 1931-ben nevezték ki dandártábornokká. A Tatarescu-kormány alatt 1933 decemberétől 1934 decemberéig a vezérkari főnöki teendőket látta el. Angheliescu Pál akkori honvédelmi miniszterrel támadt nézeteltérése és Lupescuné asszonnyal szemben tanúsított tiszteletlen magatartása miatt kegyvesztetté vált és megvált állásától. Ezután a pitesti-i 3-as hadosztály parancsnoka lett, majd 1937 novemberében a iasi-i hadtestparancsnokság területi parancsnokává (beosztott tábornokká) nevezték ki, amelyet mellőzésnek tekintve, el sem foglalt, hanem nyugdíjazását kérte. Kérvényének elintézéséig szabadságra ment. Közben december 28-án megalakult a Goga-kormány, melynek nemzetvédelmi miniszterévé nevezték ki a király, hogy a hadseregben mind jobban szaporodó jobboldali elemeket a vasgárdistákkal szimpatizáló Antonescu révén a kezében tartsa. 1938. március 30-án újból kegyvesztett lett, és lemondott. Október 15-én a kisinevi III hadtest parancsnokságára nevezték ki, de november 29-én máris felmentették állásából, túlzott szélsőjobboldali magatartása miatt. A vasgárdisták legyilkolásával szemben tett kijelentései miatt predeali villájába internálták. Amikor folyó év június 19-én a vasgárdisták hűséget fogadtak a királynak, szabadon engedték, de a királlyal szemben tanúsított tiszteletlen magatartása miatt augusztusban újra predeali villájába internálták, ahonnan miniszterelnökké történő kinevezése előtt három nappal szabadult.

Sima Horia, miniszterelnök-helyettes

Körülbelül 30 éves, fogarasi származású tanár. Codreanu szűkebb környezetéhez tartozott, amikor Romániában elkezdődtek a vasgárdista-üldözések és Codreanut tíz társával kivégezték.¹⁷ Több híve kíséretében Berlinbe szökött. Már berlini tartózkodása idején őt tekintették a vasgárda vezetőjének. Május közepén Berlinből áruházban visszatért az országba. Visszatérésekor azonnal letartóztatták és börtönbe zárták. A politikai körülmények változása következtében június közepén szabadlábra helyezték, sőt 19-én a király kihallgatáson fogadta. Ekkor megegyezett az uralkodóval, hogy a vasgárda volt tagjait egyes kívánságok teljesítése ellenében az új rendszer szolgálatába állítja. A megegyezés következtében a még zárva tartott vasgárdistákat szabadlábra helyezték és Simát június 28-án a nemzet-nevelésügyi minisztériumba államtitkárrá nevezték ki majd a Gigurtu kormányban kultusz- és népművészeti miniszter. A kormányból azonban tiltakozásul Románia megcsonkítása ellen rövidesen kilépett.

Leon Gheorghe nemzetgazdasági miniszter

Született 1888. Április 29-én Iasiban. Jogi tanulmányait a iasi-i egyetemen végezte, majd a jéni egyetemen tökéletesítette tudását, ahol gazdaság- és pénzügyi-politikai doktorátust szerzett. Tudományos pályáját a kolozsvári egyetemen, mint a gazdaságpolitika tanára kezdte.

Politikával is foglalkozott. A Liberális Párt tagja volt. Több ízben volt képviselő és a költségvetés előadója. 1934-ben a kereskedelemügyi minisztériumban vezértitkárrá nevezték ki. A második Tatarescu-kormányba, amikor Manolescu-Strunga vette át az ipar- és kereskedelemügyi tárcát, államtitkárrá nevezte ki a király. Ebben az állásban

csak rövid ideig maradt és a Román Nemzeti Bankhoz került át mint a bank egyik igazgatója. Emellett megmaradt a bukaresti egyetem tanárának.

1936 óta nem foglalkozott politikával. Az előző Gigurtu-kormányban nemzetgazdasági és ideiglenes pénzügy-külkereskedelmi és földművelésügyi miniszter volt. Mint gazdasági szakértőt tartották meg a jelenlegi kormányban is.

Állítólag zsidó származású és eredetileg Löwensteinnek hívták.

Petrovicescu Constantin tábornok, belügyminiszter

A vasgárdisták ellen 1934-ben indított bűnperben a hadbíróóság tagja volt. Codreanu felmentése mellett foglalt állást, amiért nyugállományba helyezték.

Braileanu Traian. Nemzetnevelési- kultusz és szépművészeti miniszter

Született 1882-ben. A csernovitzi egyetemen szociológiát és filozófiát adott elő. A gárdista szenátus elnöke.

Antonescu A. Mihai, igazságügyi miniszter

Született 1905-ben Bukarestben. Középiskolai tanulmányait a bukaresti Szent Száva gimnáziumban végezte, majd jogi licenciát szerzett. Az egyetem jogi fakultásának tanára. Több munkája jelent meg, így: „A béke megszervezése”, „a nemzetközi szerződések revíziója” s a „Népszövetség krízise”. Unokafivére a miniszterelnöknek.¹⁸

Sturdza Mihail, külügyminiszter

Hivatásos diplomata. Legutóbb Románia koppenhágai követe volt, de ezelőtt két évvel nyugállományba helyezték vasgárdista mivolta miatt.

Cretzianu Gheorghe pénzügyminiszter

A Banca Romaneasca igazgatója. Mint pénzügyi szakértő tagja a kormánynak. A külügyminisztériumi vezértitkár fivére.

Dr. Nicolae Pompiliu közmunkaügyi- és közlekedésügyi miniszter

Egyetemi tanár. Mint szakértő lett tagja a kormánynak. A temesvári műegyetem rektora volt.

Vasile Iasinschi munkaügyi- egészségügyi és népjóléti miniszter

Bukovinai származású. Körülbelül 45 éves, gyógyszerész. A Romániától elcsatolt területek legionáriusainak parancsnoka. Radauti-i gyógyszerész.

Mares Nicolae földművelésügyi- és uradalmi miniszter

Szakképzett nagybirtokos és mérnök. A Filipescu vezetése alatt állott Konzervatív Párt tagja volt. Mint szakértő lett tagja a kormánynak.

Dragomir Nicolae, összeegyeztetési és gazdasági vezérkar minisztere

Vezérkari alezredes és egyetemi tanár. A jogi fakultáson adott elő. Katonai tanulmányait Torinóban végezte.

Nemoianu P. földművelésügyi államtitkár

Az Állatexport Unió vezértitkára. Állattenyésztési szakember. Az előző Gigurtu kormánynak is tagja volt, ugyancsak minős földművelésügyi államtitkár.

Papanace Constantin pénzügyi államtitkár

Macedóniai román. Körülbelül 35 éves. Középiskolai tanulmányait a szaloniki román gimnáziumban, kereskedelmi akadémiai tanulmányait pedig Bukarestben végezte, ahol kereskedelmi doktori oklevelet szerzett. Régi vasgárdista. A szeptember 15-én visszatért legionárius csoporttal jött vissza Bukarestbe. Valószínűleg a szakértő Cretzianu pénzügyminiszter mellett a Vasgárda bizalmi embere.

F 20-21. M. Kir. Külügyminisztérium 6622/pol-1940 Budapest 1940 november 26¹⁹

M. Kir. Követség Olaszországban. Róma, 1940 nov. 22. 217/pol. 1940.

Tárgy: Antonescu római látogatása

Antonescu államvezető Sturdza külügyminiszter kíséretében folyó hó 14-én reggel érkezett Rómába miután a postumiai határállomásra, államvezetői rangjára való tekintettel, a Ceremoniálé egy magasabb rangú tisztviselőjén kívül Vitelli grófi követ is elébe utazott.

A termini pályaudvaron a Duce, Ciano gróf külügyminiszter, a kormány még egynéhány tagja és több más magas állású személyiség várta. Az üdvözlések megtörténte után Ciano gróf Antonescut a Villa Madana-ba elkísérte, ahol Sturdza külügyminiszter a quirinali román követ és a követség tagjai vettek részt.

Délután az államvezető Sturdza külügyminiszter jelenlétében rövid tanácskozást folytatott Ciano gróffal, majd a Palazzo Veneziába ment, ahol őt és Sturdza külügyminisztert a Duce Ciano gróf jelenlétében másfél órás kihallgatáson fogadta. Este Ciano külügyminiszter adott vacsorát Antonescu és kísérete tiszteletére.

November 15-én Antonescu római látogatásának másodnapján A Duce adott ebédet a Circolo della Forza Armate-ban, majd délután Ciano gróf jelenlétében másodízben fogadta másfél órás kihallgatáson. A kihallgatás után a román követségen sajtófogadás volt, amelynek során hangzottak el Antonescu szájából a Nagyméltóságodnak jelentett revizionista és magyarellenes kijelentések. Este a román követségen adott Antonescu vacsorát, amelyen azonban a Duce nem vett részt, hanem csak Ciano gróf. November 16-án, a látogatásnak harmadik napján a pápai audiencia volt programon, délben pedig a vatikáni román követ adott ebédet. A GIL testnevelési főiskola növendékeinek a Fov Mussolini megtartott délutáni formabemutatója után Antonescu este 18.30-kor a szokásos búcsúztatással elhagyta Rómát.

A fogadtatás, amit az a fentiekből kitűnik, meleg és szép volt, de semmiben sem haladta meg a kormányfői látogatások szokásos programját. A Duce soha színesebb és fényesebb külsőséggel ellátott estebéd helyett csak villásreggelit adott a Conducator tiszteletére, és a román követségen adott vacsorán sem vett részt. Ciano gróf tehát a nekem tett ígéretét mindenben beváltotta habár a Messagero és a La Tribuna a látogatásról vezércikket is írtak. A sajtó általában nem ismertette a szokásosnál részletesebben a látogatást. Sőt, Farinacci a Regime Fascistában egyenesen megtagadta az olaszoknak a román fajjal való vérrokonságát, amelyet Antonescu nem egy ízben hangoztatott látogatása alatt.²⁰

Villani s. k.

Rendk. Követ és megh. miniszter

21538. K28. 1940-0-21538

F 19. M. Kir. Külügyminisztérium 6765/pol-1940. Budapest 1940. December hó 3-án

M. Kir. Követség Berlin 257/pol. 1940 Berlin 1940. november 28-án.

Tárgy: Antonescu berlini látogatása

Antonescu román miniszterelnök és Sturdza román külügyminiszter első hivatalos berlini látogatása összeesett azzal a hivatalos aktussal, amellyel aláírták Romániának a hármaspaktumhoz való csatlakozását.

Antonescu és Sturdza folyó hó 22-én délelőtt 10.20 órakor érkeztek Berlinbe. Az állomáson Ribbentrop külügyminiszter fogadta őket nagy kísérettel. Antonescu délelőtt koszórút helyezett a német hősi halottak „Ehrenal”-jára, utána látogatást tett Ribbentropnál. Délután a Führernél tisztelgett. Este Ribbentrop rendezett fogadást tiszteletére a Hotel Adlonban. A hármaspaktumhoz való csatlakozást magába foglaló protokoll ünnepélyes aláírása november 23-án, délben történt. Ugyan az nap Antonescu látogatást tett a Führer helyettesénél, Hessnél. Délben a Führer adott ebédet tiszteletére. A román miniszterelnök 23-án délután újból megbeszélést folytatott Ribbentrop külügyminiszterrel, este harmadszor látogatta meg a Führert, akinél a búcsúlátogatás a kommuniké szerint „szívélyes” légkörben folyt le. Antonescu társaságában volt Constant államtitkár, román sajtófőnök is, aki 22-én felkereste Dietrich birodalmi sajtófőnököt is, valamint egy légionista küldöttség, akik 23-án a Führer helyettesénél, Hessnél tettek látogatást és átadták neki Horia Sima üzenetét.

Sztójay s. k. m. kir. Követ

JEGYZETEK

1. Stoenescu Alex Mihai (2002): *Istoria loviturilor de stat în România, 1821–1999*. vol. III, Editura Rao, București. 170. old.
2. *Ibidem*. 283–284. old. Ezek azonban papíron maradtak.
3. *Ibidem*. 239–242. old.
4. II Károly törvényes felesége 1921-től a későbbi I Mihály király anyja, Ilona görög hercegnő volt, házasságuk azonban nem működött, és a királyné, férje nyomására, 1930-ban elhagyja Romániát. A király felesége helyett Elena Lupescuval élt ezt követően együtt, hivatalosan azonban feleségül csak 1947-ben, a száműzetés idején veszi.
5. Deletant Dennis (2008): *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu si regimul sau, 1940–1944*. Edit Humanitas, Bucuresti. 59. old.
6. Hitchins Keith (1994): *Romania 1866–1947*. Edit Humanitas, Bucuresti. 448. old.
7. Stan Ana-Maria (2007): *La France de Vichy et la Roumanie (1940–1944)*. Académie Roumanie, Centre d’Études Transylvanies, Cluj-Napoca. 67. old.
8. Solomovici Teșu (2011): *Mareșalul Ion Antonescu, O biografie*. Editura Teșu, București, 213. old.
9. A bevezetőnek, hely hiányában, nem célja összefoglalni a Vaszárdaként ismert misztikus-fasiszta mozgalom teljes történetét, erre a következő bibliográfiát ajánljuk: Zamfirescu Dragos (1997): *Legiunea Arhanghelului Mihail: de la mit la realitate*. Editura Enciclopedica, Bucuresti.; Veiga, Francisco (1993): *Istoria Garzii de Fier, 1919–1941. Mistica ultranationalismului*. Edit Humanitas, Bucuresti; Heinen Armin (2006): *Legiunea Arhanghelului Mihail*, Edit Humanitas, Bucuresti.; Nagy-Talavera Nicholas M. (2001): *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*. Center for Romanian Studies, Iasi. Magyar nyelven Miskolczi Ambrus témába vágó tanulmányait érdemes elolvasni.
10. Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe (1999): *Istoria românilor în secolul XX*. Edit Paideia, București. 352. old.
11. Stoenescu i. m. 195. old.
12. Scurtu, Buzatu i. m. 414. old.

13. Például Constantinescu Petrovicescu soha nem volt hivatalosan a Vasgárda tagja, de szimpatizált ennek eszmeiségével, az 1941-es leszámolóskor is a Vasgárda oldalára állt.
14. Hitchins i. m. 451. old.
15. Heinen, i. m. 403. old.
16. Ez esetben érdemesnek találtuk a két egymást kiegészítő dokumentumot összevonni, mivel egyik kiegészíti a másik tartalmát. Az első az Antonescu-kormány vasgárdista tagjait, a második pedig a kormány tagjainak rövid jellemzését tartalmazza.
17. Pontosabban Codreanu mellett 13, gyilkosságért elítélt vasgárdistát gyilkoltak meg szállítás közben, ítélet nélkül, a II Károlyhoz hű hatóságok. Ezek közül hárman, az ún. „nikadorok” I. G. Duca liberális miniszterelnök, a többi tíz pedig, az ún. „decemvirek” Mihai Stelescu, Codreanu egyik riválisa meggyilkolását hajtották végre.
18. Ez az információ téves. Ion Antonescu és Mihai Antonescu ugyanis csak névrokonok voltak. Ismeretségük és barátságuk 1938-ban kezdődött, amikor a tábornok bírósági ügyét Mihai Antonescu képviselte, ügyvédi minőségben.
19. Úgy a római, mint a berlini látogatás protokoll-programja pontok szerint, vázlatosan le van írva Antonescu naplójában, melyet Gheorghe Buzatu munkatársaival dokumentumkötet-sorozatban lekötött. Antonescu naplója nem tartalmaz azonban személyes kommentárokat vagy részletes leírásokat. Hivatkozás helye: Buzatu Gheorghe, Cheptea Stela, Cârstea Marusia Cârstea (eds.), (2008): Pace și război (1940–1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu. Vol. I. Casa Editorială Demiurg, Iași. 90–92. old., illetve 95–98. old.
20. Életrajzírója, Tesu Solomovici szerint maga Antonescu a látogatást követően úgy érezte, sikerült meggyőznie Mussolinit a román álláspont helyességéről, de bebizonyosodott, hogy ez nem így történt. Lásd: Solomovici, i. m. 233. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buzatu Gheorghe, Cheptea Stela, Cârstea Marusia Cârstea (eds.), (2008): Pace și război (1940–1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu. Vol. I. Casa Editorială Demiurg, Iași. 554 old.
- Deletant Dennis (2008): Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său, 1940–1944. Edit Humanitas, București. 400 old.
- Heinen Armin (2006): Legiunea Arhanghelului Mihail, Edit Humanitas, București. 552. old.
- Hitchins Keith (1994): Romania 1866–1947. Edit Humanitas, București. 664. old.
- Nagy-Talavera Nicholas M. (2001): The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania. Center for Romanian Studies, Iași. 548. old.
- Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe (1999): Istoria românilor în secolul XX. Edit Paideia, București. 687. old.
- Solomovici Teșu (2011): Mareșalul Ion Antonescu, O biografie. Editura Teșu, București, 812. old.
- Stan Ana-Maria (2007): La France de Vichy et la Roumanie (1940–1944). Académie Roumanie, Centre d'Études Transylvanien, Cluj-Napoca. 390. old.
- Stoenescu Alex Mihai (2002): Istoria loviturilor de stat în România, 1821–1999. vol. III, Editura Rao, București. 672. old.
- Veiga, Francisco (1993): Istoria Garzii de Fier, 1919–1941. Mistica ultranationalismului. Edit Humanitas, București. 384. old.
- Zamfirescu Dragos (1997): Legiunea Arhanghelului Mihail: de la mit la realitate. Editura Enciclopedica, București. 456. old.

Megjegyzés: az ismertetett dokumentumok pontos elérhetőségének adatai a szövegben kerültek feltüntetetésre.